

 PALVELUVALIKOIMA Tjänsteutbudet Choices in health care		1(4)
		STM023:00/2023
Perustelumuistio		VN/33717/2023

Perustelumuistio suosituksiin tehdyille, lainsäädännön muuttumisesta seuranneille muutoksille

Terveystieteiden palveluvalikoimaneuvoston (Palko) kokous 7.11.2024 hyväksyi seuraavat muutokset Palkon 11.6.2020 hyväksymiin suosituksiin Transsukupuolisuudesta johtuvan dysforian lääketieteelliset hoitomenetelmät, Aikuisten muunsukupuolisuuteen liittyvän sukupuolidysforian lääketieteelliset hoitomenetelmät ja Alaikäisten sukupuoli-identiteetin variaatioihin liittyvän dysforian lääketieteelliset hoitomenetelmät (STM038:00/2020):

- Niiltä osin, kun suosituksissa viitataan vanhaan translakiin, muutetaan viittaukset tai poistetaan viittaus.
- Muutetaan suositusten ilmaisua ”vastakkainen sukupuoli” käyttämällä lainsäädännön kanssa yhdenmukaista ilmaisua ”toinen sukupuoli”, niissä asiayhteyksissä, joissa se on tarkoituksenmukaista.
- Niiltä osin, kun suosituksissa viitataan kuntaan järjestämisvastuullisena tahona, muutetaan suositusten viittaukset järjestämislain mukaisesti hyvinvointialueeksi.
- Korjataan havaitut kirjoitusvirheet

Translaki (563/2002) ja transasetus (1053/2002) on kumottu 3.4.2023. Laki sukupuolen vahvistamisesta (295/2023) on tullut voimaan 3.4.2023. Laki koskee sukupuolen juridista vahvistamista, eikä se sisällä säädöksiä lääketieteellisestä diagnoosista, tutkimuksesta tai hoidosta. Lakia koskevan hallituksen esityksen (HE 189/2022 vp, säännöskohtaiset perustelut, s. 93) mukaan *”Kun henkilö hakeutuu terveydenhuoltoon, tulee hänet kohdata hänen sukupuoli-identiteettiään kunnioittavalla tavalla. Ehdotetulla säännöksellä ei oteta kantaa henkilön hoitoon tai sen tarpeen arviointiin yleisesti. Hoito toteutetaan terveydenhuollon yleissääntelyn, kuten potilaslain, mukaisesti, ja siitä vastaa terveydenhuollon ammattihenkilö terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain (559/1994) mukaisesti. Esimerkiksi potilaslain 3 §:n mukaan jokaisella*

Suomessa pysyvästi asuvalla henkilöllä on oikeus ilman syrjintää hänen terveydentilansa edellyttämään terveyden- ja sairaanhoitoon niiden voimavarojen rajoissa, jotka kulloinkin ovat terveydenhuollon käytettävissä. Potilaalla on oikeus laadultaan hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon. Hänen hoitonsa on järjestettävä ja häntä on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata sekä että hänen vakaumustaan ja hänen yksityisyyttään kunnioitetaan.”

Palkon suosituksessa viitataan jo vanhentuneeseen translakiin, jossa säädettiin muun muassa lääketieteellisistä edellytyksistä, joiden perusteella henkilö oli oikeutettu hoitoon. Esimerkiksi transsukupuolisuudesta johtuvan dysforian lääketieteellisiä hoitomenetelmiä koskevan suosituksen sivulla 9. todetaan, että *”Erillislainsäädäntö määrittää transsukupuolisten henkilöiden diagnostisten tutkimusten toteutuspaikan. Lainsäädäntö myös mahdollistaa diagnostiset kriteerit täyttävien henkilöiden hoidon saamisen silloin kun lääketieteelliset perusteet hoidon järjestämiseen yksilötasolla ovat olemassa.”* Edellä selvitetyn perusteella transsukupuolisten henkilöiden lääketieteellistä hoitoa koskevaa erityissäätelyä ei laissa enää ole. Tässä jäljempänä kuvatuin asetusmuutoksin hoito on edelleen keskitetty kahteen yliopistosairaalaan.

Translain (563/2002) nojalla annettu sosiaali- ja terveysministeriön asetus (1053/2002, transasetus) kumottiin 3.4.2023. Transasetuksella oli säädetty muun ohella tutkimuksen ja hoidon järjestämisestä sekä diagnosoinnin ja hoidon keskittämisestä kahteen yliopistosairaalaan (Hyks ja Tays). Sukupuolen vahvistamista annettua lakia koskevassa hallituksen esityksessä (HE 189/2022 vp, s. 46) todetaan, että osa tutkimuksista ja hoidosta olisi jatkossakin perusteltua keskittää tiettyihin yliopistollisiin sairaaloihin ottaen huomioon tutkimuksen ja hoidon harvinaisuus ja sen vaatima asiantuntemus. Terveydenhuoltolain 45 §:n nojalla osa erikoissairaanhoidon toimenpiteistä on keskitetty valtakunnallisesti ja alueellisesti. Valtioneuvoston asetusta erikoissairaanhoidon työnjaosta ja eräiden tehtävien keskittämisestä (582/2017, keskittämisasetus) muutettiin 30.3.2023 transasetuksen kumoamisen johdosta. Keskittämisasetuksen 5 §:n mukaan HUSiin ja Taysiin kootaan sukupuolenkorjaushoitojen edellytyksiä arvioiva tutkimus, hoitojen aloitus ja hoitoihin ohjaus. HUSiin on keskitetty sukupuolen korjaamiseen tärkeä sukulinkirurgia kivesten, kohdun ja munasarjojen poistoa lukuun ottamatta.

Myös seulontoja koskevaa sääntelyä täsmennettiin seulonnoista annetussa valtioneuvoston asetuksessa (339/2011, seulonta-asetus), sillä osa seulonnoista kohdennettiin aikaisemmin seulonta-asetuksessa vain naisille. Steriloimislakia (283/1970) muutettiin, sillä sukupuolen vahvistamisen edellytyksenä ei uuden sukupuolen vahvistamisesta annetun lain mukaisesti enää ole, että henkilö on steriloitu tai hän muusta syystä on lisääntymiskyvytön.

Suosituksissa käytetään kumotun translain sanamuodon mukaisesti viittauksia henkilön ”vastakkaiseen sukupuoleen”. Termiä ”vastakkainen sukupuoli” ei käytetä enää uudessa sukupuolen vahvistamisesta annetussa laissa, vaan se on korvattu viittauksella ”toiseen sukupuoleen”. Lakia koskevassa hallituksen esityksessä (HE 189/2022 vp, säännöskohtaisissa perusteluissa (s.89)) todetaan, että *”Viittauksella toiseen sukupuoleen vastakkaisen sijaan pyritään välttämään ahtaita sukupuoli-dotuksia tai stereotypioita, joihin sukupuolten vastakkainasettelu voi johtaa. Viittaus toiseen sukupuoleen on yhdenmukainen tasa-arvolain ja siinä käytetyn kielen kanssa. Sanamuodon muuttamisella ei ole tarkoitus muuttaa sitä, että väestötietojärjestelmään sukupuoleksi voidaan kuitenkin merkitä vain nainen tai mies.”* Ilmaisuihin ”toinen sukupuoli” ei kuitenkaan sovellu käytettäväksi kyseessä olevien Palkon suositusten kaikkiin asiayhteyksiin, koska suositusten lähtökohtana on sukupuoli-identiteetin variaatio, joka tarkoittaa sukupuoli-identiteetin asettumista mihin tahansa kohtaan mies-nainen dimensiolla tai sen ulkopuolelle, ei ainoastaan jakoa miehiin ja naisiin.

Suosituksessa viitataan transsukupuolisuuden diagnostiikkaan liittyvään tosielämän vaiheeseen, jonka jälkeen henkilöllä on mahdollisuus hakea sukupuolen juridista vahvistamista. Huh-tikuussa 2023 voimaan tulleen sukupuolen vahvistamisesta annetun lain mukaan sukupuolen juridinen vahvistaminen ei enää edellytä lääketieteellistä diagnoosia tai lääkärin lausuntoja. Sukupuoli voidaan mainitun lain 1 §:n mukaan vahvistaa, jos henkilö esittää selvityksen siitä, että hän pysyvästi kokee kuuluvansa vahvistettavaan sukupuoleen, on täysi-ikäinen ja on Suomen kansalainen tai hänellä on asuinpaikka Suomessa.

Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen järjestämisvastuu on siirtynyt sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain (621/2021) voimaan tullessa 1.1.2023 kunnilta ja kuntayhtymiltä hyvinvointialueille. Suosituksissa viitataan kuntaan terveydenhuollon palvelun järjestämisvastuussa olevana tahona.

Palkon suositusten tulee lakisidonnaisuusperiaatteen mukaisesti perustua voimassa olevaan lainsäädäntöön.

Lainsäädännössä on edellä kuvatulla tavalla tapahtunut merkittäviä muutoksia etenkin sukupuolen juridisen vahvistamisen prosessissa. Sukupuolen vahvistamiseen liittyvät muutokset lainsäädännössä eivät vaikuta sukupuolidysforian hoidon lääketieteellisiä menetelmiä koskevien suositusten sisältöön.

Tämän jälkeen suositusten päivittämiseen liittyvää esiselvittämistä on edelleen jatkettu pyytämällä lausunnot sukupuoli-identiteetin tutkimuspoliklinikoilta ja kansalaisjärjestöiltä. Lausuntojen perusteella arvioidaan suositusten sisällön laajemman päivittämisen tarpeellisuutta.

Palko päätti 19.12.2024 kokouksessaan, että lausuntopyyntö avataan vastattavaksi julkisesti. Jo lausunnon antaneet tahot voivat täydentää aikaisempaa lausuntoaan. Lausuntopyynnön avulla selvitetään edelleen suositusten sisällön päivittämisen tarvetta.